

kim nüshaların karşılaştırılması da bu görüşü teyit etmektedir. Çünkü bunlarda, değişik zamanlarda yapılan istinsahlar sebebiyle ortaya çıkan kelime değişiklikleri, bazı kısımların birkaçında özetlenmiş olması ve bölümler arası bazı takdim ve tehirlerin bulunması dışında önemli bir farklılık görülmemektedir.

Hacı Bektaş Vîlâyetnâmesi'nin yazılış tarihi konusunda çeşitli tahminler yürütülmekle birlikte eserin muhtevasına bakıldığı zaman Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1481-1501 arasında yazılmış olabileceği şeklindeki tahmini büyük ölçüde geçerlilik kazanmaktadır. Nitekim bazı parçaların muhtevası, bahsedilen veya atıfta bulunulan birtakım olaylar, çeşitli yer isimleri ve ayrıca birçok nüshada II. Bayezid'den yaşayan bir hükümdar olarak söz edilmesi Gölpınarlı'nın haklılığını ortaya koymaktadır. Öte yandan *Vîlâyetnâme*'nin, Hacı Bektaş'ın halifesi olarak kabul edilen Hacım Sultan'a dair vîlâyetnâmeden daha sonra yazıldığı kesindir. Çünkü bu eserde Ahmed Yesevî'ye ait kısımlar *Hacı Bektaş Vîlâyetnâmesi*'ndekinden daha geniştir. Ayrıca Hacı Bektaş'ın halifelerinden söz eden metinde Hacım Sultan'la ilgili bölümün *Hacım Sultan Vîlâyetnâmesi*'nden özetlendiği anlaşılmaktadır.

Eser dikkatle incelendiğinde, kökü Orta Asya'da Ahmed Yesevî dönemine kadar uzanan şifahi rivayetlerin yanı sıra çoğu günümüze ulaşmayan *Menâkıb-ı Hâce Ahmed-i Yesevî*, *Menâkıb-ı Lokmân-ı Perende*, *Menâkıb-ı Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî* gibi bazı menâkıb mecmualarının da kaynak olarak kullanıldığı, yazarın sözü edilen şifahi menkıbe ve rivayetleri çok iyi tanıyan bir çevreye mensup olduğu anlaşılır. *Vîlâyetnâme*, Hacı Bektaş'ın İmam Ali er-Rızâ'nın soyundan bir seyyid ailesinin oğlu olarak dünyaya gelişini, Horasan'daki çocukluk ve tahsil devresini, Ahmed Yesevî'ye intisabını, onun yanındaki hayatını, Anadolu'ya gönderilişini anlatarak başlar. Daha sonra hacca gidişi, oradan dönüşte Sulucakarahöyük köyüne (bugünkü Hacıbektaş kazası) yerleşerek burada dergâhını kurmasını, çevredeki Türkmenler ve gayri müslimler arasındaki faaliyetlerini, dönemin siyasi otoriteleri ve diğer sûfilerle ahîler ve medrese mensuplarıyla münasebetlerini hikâye eder. Hacı Bektaş'ın vefatını da anlattıktan sonra halifelerinin gittikleri yerlerde İslâm'ı yayma faaliyetlerini naklederek son bulur.

Vîlâyetnâme'nin başında yer alan ve Horasan'da geçen olaylar, Hacı Bektaş'ı

kâfirlerle cihad eden bir gazi-velî hüviyetiyle takdim ederken Anadolu'daki menkıbeler onu daha çok kerâmetleriyle gücünü gösteren bir velî olarak tasvir eder. Esere genellikle dini tebliğ eden dervişlerin havası hâkimdir. Nitekim Hacı Bektaş'ın kendisi gibi halifeleri de ateşli birer din yayıcısı sıfatıyla görünürler.

Eser, yalnızca menkıbelerine takılıp onu küçümseyen ve bu sebeple güvenilir bulmayan bazı araştırmacıların düşündüklerinin aksine gerek Hacı Bektaş-ı Velî gerekse Bektaşilik tarihi bakımından değerli bilgiler ihtiva eder. Bu sebeple Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayatı ve Bektaşilik tarihi için aslı bir kaynaktır. Orta Asya'da Ahmed Yesevî etrafında teşekkül edip Haydarîliğin kurucusu Kutbüddin Haydar'ın etrafında oluşan menkıbelerle zenginleşen ve XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsının önünden kaçan Yesevî ve Haydarî dervişleriyle Anadolu'ya intikal eden gelenekleri de anlatan eser, *Hacım Sultan Vîlâyetnâmesi*'nden sonraki bu konuda ikinci ve son metin olması itibarıyla önemlidir. Bu kitap sayesinde Yesevîliğin gerçek mahiyetini, Yesevîlik'le Haydarîlik arasındaki bağlantıyı, Hacı Bektaş'ın tasavvufi kimliğini ve Bektaşilik-Haydarîlik ilişkisini daha iyi anlayıp yorumlamak mümkün olmaktadır.

Vîlâyetnâme, başta Eric Gross olmak üzere (*Das Vîlâjetnâme des Haggi Bektaşch*, Leipzig 1927) Sefer Aytakin (*Vîlâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî*, Ankara, ts.) Abdülbaki Gölpınarlı (*Vîlâyet-nâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, İstanbul 1958) ve Bedri Noyan (*Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi, İlk Velâyetnâme*, Aydın 1986) tarafından yayımlanmıştır. Sonuncu eser *Vîlâyetnâme*'nin manzum bir versiyonudur. Ancak bu kaynak eserin sağlam bir ilmi neşri henüz meydana getirilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937, s. 33-40; Irène Mélikoff, "Recherches sur les composantes du syncrétisme Bektachi-Alevi", *Studia Turcologica: Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 381, 389; a.mlf., "Yunus Emre ile Hacı Bektaş", *TDED*, XX (1973), s. 29-31; a.mlf., "Les origines centre asiatiques du soufisme anatolien", *Turcica*, XX, Paris 1988, s. 12-13; Ahmet Yaşar Ocak, *Bektâşî Menâkıbnâmele-riinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, İstanbul 1983, s. 5-8; a.mlf., *La révolte de Baba Resul ou la formation de l'hétérodoxie musulmane en Anatolie au XIIIe siècle*, Ankara 1989, s. 15; C. Cahen, "Baba İshaq, Baba İlyas, Hadjdji Bektash et quelques autres", *Turcica*, I, Paris 1969, s. 53-64; M. Fuad Köprülü, "Bektâş", *İA*, II, 461.

AHMET YAŞAR OCAK

HACI BEŞİR AĞA

(bk. BEŞİR AĞA, Hacı).

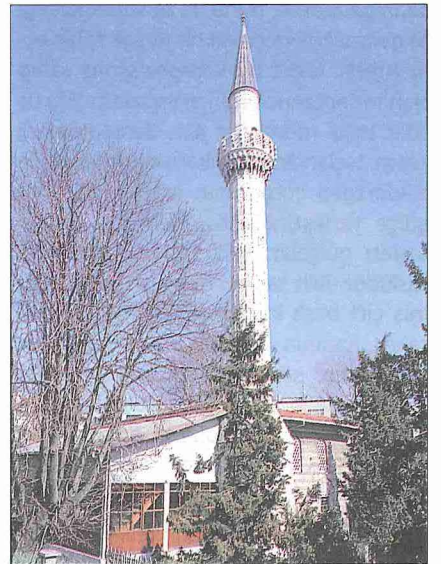
HACI EVHAD CAMİİ

İstanbul Yedikule'de
XVI. yüzyıla ait cami.

Şehrin kuzeybatı köşesinde, Yedikule'nin az yukarısında ve surların iç tarafında bulunmaktadır. Esasında tekke, hamam ve çeşmelerle birlikte küçük bir külliye oluşturduğu ileri sürülen Hacı Evhad (Hacı Evhadüddin) Camii, Mimar Sinan tarafından 993 (1585) yılında inşa edilmiştir. Ayvansaray'ı, kurucusunun Kasap Hacı Evhad adında bir kişi olduğunu kaydeder ve caminin cümle kapısı üstünde bulunan, Azîzî mahlaslı bir şair tarafından yazılmış tarih manzumesinin kopyasını verir: "Hacı Evhad kim bu zîbâ câmiî / Yaptı lillâh eyleyip bezl-i direm // Yaraşır ol sâhibü'l-hayra eğer / Âlemin cömerd kassâbı desem // Dedi târîhin Azîzî-i hakîr / Hacı Evhad Câmîi misl-i Harem 993" (1585). *Hadîkatü'l-cevâmî*'de bu tarih 983 (1575) olarak gösterilmiştir. Hacı Evhad'ın kabri kible duvarı dışındaki hazîrededir. *Hadîkatü'l-cevâmî*' yazıldığında caminin avlusunda zâviye hücreleri bulunuyordu. Vakfın mütevellîleri de kurucusu ile aynı meslekten kişilerdi.

Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarını ve ren çeşitli listelerde Hacı Evhad Camii de

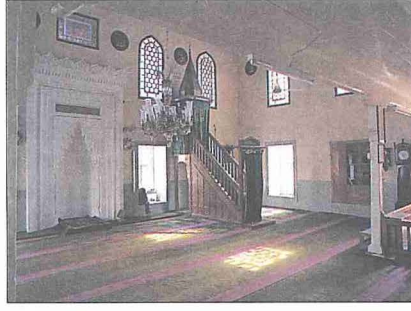
Hacı Evhad Camii - Yedikule / İstanbul

yer alır. Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl İstanbul'unun vakıf binalarını anlatırken bu caminin de adını verir ve başka bir açıklamaya yapmaksızın sadece Mimar Sinan yapısı olduğunu bildirir. Tekke ile birlikte cami, Sultan Abdülmecid tarafından Nakşibendî şeyhi Hüsâmeddin Efendi'nin isteği üzerine 1267 (1850-51) yılında tamir ettirilerek avlusuna yeni bir şadırvan yaptırılmıştır. Avlu duvarının Hacı Evhad sokağına açılan kapısı üstünde Sultan Abdülmecid'in tuğrası ile Mustafa Saffet Efendi tarafından yazılmış manzum kitâbe yer alır. Kitâbenin tarih beyti şöyledir: "Söyle ey Safvet leb-i ifrâd ile târîhini / Yaptı bu dergâhı muhkem hük-m-i Han Abdülmecid, 1267". Caminin kapısı üstündeki "mâşallah" yazısı ile 1313 (1895-96) tarihi, herhalde 1894 depreminin bıraktığı zararların giderilmesiyle ilgilidir.

Cami, ünlü bir mimarın eseri olmasına rağmen 1930'lu yıllarda son derece harap bir durumda bulunuyordu. 1920'lerde bir yangın geçirdiği söylenirse de bu hususta kesin bilgi yoktur. Halil Edhem Bey'in İstanbul camilerine dair kitabında ibadethânenin bu durumunu gösteren bir fotoğrafı vardır. Semavi Eyice de 1941-1942 yıllarında Hacı Evhad Camii'nin bakımsız ve perişan bir harabe görünümünde olduğunu tesbit etmişti. Nafia Gezer ile oğlu Rahmi Gezer ve gelini Emine Dürnev Hanım 1945 yılında camiyi tamir ettirmişlerdir. Bu hususu belirten Latin harfleriyle yazılı bir kitâbe son cemaat yeri duvarındadır.

Hacı Evhad Camii, etrafı yeni bir duvarla çevrili bir avlunun içinde enlemesine dikdörtgen planlı bir binadır ve yine İstanbul'da Ramazan Efendi (Bezîrgân), Şehremîni'de Odabaşı, Çapa'da 1956-1957'de yıktırılan Kazasker Abdurrahman Çelebi, Tophane sırtlarında Başdefterdar Ebûl-fazl, Balat'ta Ferruh Kethüdâ camilerinin bir benzeridir. Bu yapıların hepsi Sinan tarafından inşa edilmiştir. Mimar Sinan 1588'e doğru öldüğüne göre Hacı Evhad Camii onun son eserlerindendir. Binanın duvarları iki sıra tuğla, bir sıra kesme taştan kuşaklar halinde örülmüştür. Kible duvarında altta sivri boşaltma kemerli dikdörtgen, üstte alçı şebekeli daha dar pencereler bu cephe yanında âhenkli bir sıralanış gösterirler. Cümle kapısı mermer sövelerle çerçevelenmiş, üstüne de kitâbe levhası yerleştirilmiştir. Cami kitlesinin dışında ahşap direklere oturan, üstü kiremit örtülü bir son cemaat yeri vardır. Bugünkü biçimiyle burası eski temeller üzerine 1945 tamirinde inşa edilmiştir.

Hacı Evhad Camii'nin içinden bir görünüş

Eski fotoğrafta bu ahşap son cemaat yerinin olmadığı görülür. Mihrap alçıdan mukarnaslı olarak ihya edilmiş, ahşap minber ve mahfiller de 1945'te yapılmıştır. Eski fotoğraflarda cami dört duvar halindedir; bu yüzden de üstünün örtü sistemi bilinmemektedir. Bu tip camilerde çatı içine gizli ahşap bir kubbe bulunduğundan herhalde aslında burada da böyle bir kubbe vardı. Son tamirde harimin üstü düz, çıtalı (pasalı) bir tavanla örtülmüş, üstüne de kiremit kaplı bir çatı yapılmıştır.

Bütünyle kesme taştan olan minare âhenkli orantıları ve zarif ayrıntıları ile dikkati çeker. Gövde hafifçe pahlı, şerefe çıkmaları ise mukarnaslıdır. Gövde pahlılarının kenarları kordonlar halinde olup bunlar şerefe altında sivri kemercikler, pabuç yukarısında altta tomurcuk kabartmalarla birleşirler.

Caminin içinde bilhassa mihrapta çiniler vardı. 1941'de bu çinilerden en küçük bir parça dahi kalmamıştı. Fakat duvarlarda çini karolarının harç üzerinde bıraktığı izler görülebiliyordu. Bunların, caminin inşa edildiği yıllarda en mükemmel örneklerini veren İznik çinileri olduğu tahmin edilmektedir. Buraya ait, üzerinde "resûlullah" yazısı bulunan bir çininin vaktiyle Evkaf Müzesi'ne götürüldüğü söylenir (Mehmed Ziyâ, I, 75). Herhalde caminin ahşap aksanı, tavanı ve ahşap gizli kubbesi de evvelce muhteşem kalem işi nakışlarla kaplanmıştı.

Kible duvarı önündeki hazîrede birçok mezar vardır. Bunlardan Hacı Evhad'a ait olanı, iri yuvarlak mermer şâhidelerden ibaret olup üstünde kitâbe yoktur. Yanında bulunan yine iri ölçüdeki ikinci kabre işaret eden şâhideler de yazısızdır. Hazîrenin cadde kenarındaki duvarında Hacı Evhad'ın 993 (1585) tarihinde vefat etti-

ğini bildiren bir kitâbe varsa da bunun sonradan konulduğuna ihtimal verilir. Bu hazîredeki taşların bir kısmı tekke post-nişinleriyle yakınlarına aittir. Caminin XIX. yüzyılda yapılan şadırvanı on iki köşeli mermer bir hazneyi örten ve ağaç dikmelere dayanan altıgen piramit biçiminde ahşap bir çatıdan ibarettir.

Bugün izi kalmayan tekke binası, eski fotoğraftan anlaşıldığı kadarı ile gösterişsiz tek katlı bir yapı idi. Bu hususta Baha Tanman yeteri kadar bilgi derlemiştir (bk. bibl.). Buna göre Encümen Arşivi'ndeki fotoğraflarda harap durumda olan derviş hücrelerinin moloz taş duvarlı olduğu, avluya bakan yönde ahşap direkli bir sundurmanın bulunduğu, kiremit kaplı bir beşik çatının bunları örttüğü görülmektedir. Günümüzde hücrelerin yerinde Sümbül Efendi Erkek Kur'an Kursu'nun Hacı Evhadüddin Camii şubesine ait tek katlı, betonarme binası bulunmakta, Komodor Zeki Işın sokağı üzerindeki arka cephede dikdörtgen açıklıklı pencerelerden bazılarının korunduğu gözlenmektedir. Tamamen ortadan kalkmış bulunan diğer tekke bölümlerinin de (selâmlık, mutfak vb.) avlunun sınırında yer aldığı ve derviş hücreleriyle yaklaşık aynı özellikleri paylaştığı tahmin edilebilir. Tekkenin faal olduğu yıllarda cami tevhidhâne olarak kullanılıyordu. Avlu girişlerinin yanındaki çeşmelerden birinin yalnız haznesi kalmıştı. Diğer çeşmenin barok üslûbunda süslemeleri olan ayna taşı, bunun XVIII. yüzyıl ortalarından sonraki bir tarihte yapıldığını gösterir.

Hacı Evhad Camii'nin yanında bulunan ve onun evkafından olduğu sanılan tek hamam, mimarisinden anlaşıldığı kadarı ile Mimar Sinan'ın yapısı değildir. Esasen Sinan'ın eserlerini bildiren listelerde de adına rastlanmaz. Ahşap soyunma yeri yakın tarihlerde betondan yenilenen hamamın sıcaklık bölümü, klasik Osmanlı hamamlarının aksine oldukça değişik ve intizamsız bir plan gösterdiğinden geç bir dönemde yapılmış olmalıdır.

Hacı Evhad Camii'nin kitâbesi

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretül'lebnîye*, I, 12, 75; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 311; Ayvansarayî, *Hadîka-tû'l-cevâmî*, I, 85; a.e. *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 126; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, I, 75; Halil Edhem (Eldem), *Nos mosques de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1934, s. 97-99, rs. 57 (burada verilen bilgiler aynı ki-tabin Türkçe baskısında yoktur); Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 89-91; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 64; Semavi Eyice, *İstanbul - Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 94, 95, nr. 143; a.mf., "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 53; W. Müller - Wiener, *Istanbul Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 417; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 278; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul 1989, s. 104; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fâtih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 105-106 (cami), 278 (tekke); A. Sâim Ülgen, *Mimar Sinan'ın Yapıları, Rölemler*, Ankara, ts., II, lv. 181; A. Süheyl Ünver, "İstanbul Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar", *VD*, II (1942), s. 248 (krokisi), rs. 15; M. Baha Tanman, "Hacı Evhad Külliyesi", *DBİst.A*, III, 473-475.

SEMAYİ EYİCE

HACI FÂİK BEY

(ö. 1891)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Asıl adı Ahmed Fâik'tir. Hayatı ve tahsili hakkında yeterli bilgi yoktur. Küçük yaşta Enderun'a alınarak orada yetiştirildi. Müsiki'deki ilk bilgilerini Enderun'da Dellâl-zâde İsmâil Efendi'den aldı. Saraydan ayrıldıktan sonra Aksaray Kız Sanâyi Mektebi müdürlüğü görevinde bulundu. İbnülemin Mahmud Kemal ve Yılmaz Öztuna onun Haseki Hastahanesi'nde müdürlük yaptığını kaydedeler. Gültekin Oransay ise bestekâr Hacı Fâik Bey'in, bu hastahanenin 1890-1909 yılları arasında müdürlüğünü ve başhekimliğini yapan bir başka Hacı Fâik Bey ile karıştırıldığını kaynak göstermeden söyler. Gerçekten Nimet Taşkıran'ın *Hasekinin Kitabı* adlı eserinden anlaşıldığına göre 1890-1909 yıllarında Haseki Hastahanesi müdürlüğü ve başhekimliği görevinde bulunan Hacı Fâik Bey adlı hekimin bestekârlıkla ilgisi yoktur. Ayrıca bestekâr Hacı Fâik Bey 1891'de vefat ettiğine göre sözü edilen görevlerle ilişkisinin bulunması mümkün değildir. Bir ara Hacca da giden Fâik Bey, yakalandığı zatürre hastalığından kurtulamayarak 1891 yılı başlarında yaklaşık altmış yaşında Bulgurlu

Libadiye'deki köşkünde vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Dönemin meşhur neyzenlerinden Üsküdarlı Sâlim Bey Hacı Fâik Bey'in ağabeyidir.

Devrinin önemli bestekârları arasında yer alan Hacı Fâik Bey, sesinin ve icrasının güzelliğiyle temayüz eden usta bir hânende olarak da tanınmıştır. Katıldığı müsiki meclislerinde devrinin ileri gelen müsikişinaslarıyla dostluk kurarak onlardan faydalanma imkânı bulduğu gibi zaman içinde bu mahfillerin değerli bir hânendesi oldu. Bilhassa Enderûnî Ali Bey ve Hacı Ârif Bey'le yakın dostluk kurduğu bilinmektedir.

Hacı Fâik Bey'in, Türk müzikisinin dinî ve din dışı pek çok formunda 600'e yakın eser bestelediği söylenir. Ancak günümüze başta Mevlevî âyini olmak üzere tevşih, şuşul, ilâhi gibi dinî eserleri yanında kâr, semâi ve şarkı formunda toplam 170 civarında bestesi ulaşabilmiştir. Onun büyük formlarda da başarılı olduğu dikkati çekmektedir. Bestelediği üç âyinden hüzzam âyini unutulmuş, ancak yegâh âyininin bir selâmı ile düğâh âyinin tamamı zamanımıza kadar gelmiştir. Bestelerinin yarısından fazlasını teşkil eden şarkılarında Hacı Ârif Bey'in tesirinin hissedildiği söylenirse de üslûp sahibi bir bestekâr olduğu eserlerinde görülmektedir. Sadettin Nüzhet Ergun ise onun dinî eserlerinde şarkı tavrının hâkimiyetinden bahseder. Bilhassa düğâh makamındaki, "Pek sevdim efendim seni gâyetle beğendim" mısraı ile başlayan kârî ile tanınan Hacı Fâik Bey'in bestelediği eserler arasında, "Merhabâ ey fahrî âlem merhabâ" mısraı ile başlayan hüzzam ilâhisi, "Nihansın dîdeden ey mest-i nâzım" mısraı ile başlayan rast şarkısı ile Hacı Ârif Bey'in vefatı üzerine bestelediği, "Âteş-i sûzân-ı fîrkat yakıtı cism ü cânımı" mısraı ile başlayan hümâyûn makamındaki şarkısı meşhurdur.

Aynı zamanda iyi bir neyzen ve giriftzen olan Hacı Fâik Bey'in şairliği de vardır. Fâik mahlası ile yazdığı şiirlerini topladığı bir eserine bugüne kadar rastlanmamışsa da bestelediği eserlerden güftesi kendisine ait olanların bir kısmı *Fâikü'l-âsâr* adıyla neşrettiği (İstanbul 1298) güfte mecmuasında bulunmaktadır. Sa'diyye ve Mevleviyye tarikatlarına mensup olan Hacı Fâik Bey ayrıca birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Hamâmîzâde Osman Bey, Sultan VI. Mehmed (Vahdeddin), Hacı Kirâmî Efendi, Lemi Atlı, Hâfız Ahmed Nazif Efendi, Şeyh Edhem Efendi, Hâfız Mustafa İhsan Bey ve Şeyh Said Özok bilhassa zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 4; *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler* (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), İstanbul 1931, I, 38-39, 44-45; II (1993), s. 114; Ezgi, *Türk Musikisi*, V, 447-448; Ergun, *Antoloji*, II, 401, 406, 512, 561-568, 638, 648, 724; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 184; Şengel, *İlahiler*, I, 138; II, 152; III, 24-25, 42-43; IV, 120-121; Töre, *İlahiler*, V, 92-93, 104-105, 124-129; VII, 88-89; VIII, 20-21, 89; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayını), I, 266-267; Ahmet Hacıpoğlu, *Besteleriyle Yunus Emre İlahileri*, Ankara 1993, s. 75; Nimet Taşkıran, *Hasekinin Kitabı*, İstanbul 1972, s. 281, 303-305, 374, 377; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileyicileri", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 3 (1977), s. 175; Avnî, "Bir Üstâz-ı Fenn-i Müsiki", *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 4046, İstanbul 24 Kânunuevvel 1307 r./5 Kânunusânî 1892; Öztuna, *BTMA*, I, 281-284.

NURİ ÖZCAN

HACI GİRAY I

(ö. 871/1466)

Kırım hanlığının kurucusu.

Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin soyundan gelmekte olup şeceresi tarihçiler tarafından farklı şekillerde kaydedilir. Leh kaynaklarının onu amcası Devlet Berdi ile (Bir-di) aynı kişi olarak göstermesi tamamen yanlıştır.

Kırım'ın bağımsızlığı için ilk mücadele Hacı Giray'ın dedesi Taştımur tarafından başlatılmıştı. Taştımur bu mücadelede kısa bir süre için başarılı olup adına para bastırmış ve bağımsızlığını ilân etmişti. Ondan sonra oğulları Gıyâseddin ile Devlet Berdi, Altın Orda'nın başşehri Saray'ı elinde bulunduran ve Altın Orda hanlığını kaybettikten sonra müstakil Kazan Hanlığı'nı kuracak olan Uluğ Muhammed'e karşı bu mücadeleyi sürdürmüşlerdi. Devlet Berdi, 830'da (1426-27) müstakil han sıfatıyla Mısır sultanına bir elçilik heyeti göndererek saltanatını meşrûlaştırıp iktidarını güçlendirmeye çalıştı. Devlet Berdi ve Gıyâseddin, atalarının yaptığı gibi girişilen mücadelelerde başarısızlığa uğrayıp Kırım'dan uzaklaştırıldıkları zaman Litvanya büyük dukasının yanına sığınıyorlardı. Leh kaynakları, Gıyâseddin'in burada dünyaya gelen oğlunun Hacı Giray olduğunu kaydeder. Bu kaynaklara göre Hacı Giray Litvanya'da Troki civarında doğmuştu. Ancak *Gülbün-i Hânân* gibi yerli kaynaklar, onun babası Gıyâseddin'in içinde büyüdüğü bir Giray kabilesi arasında doğduğunu nakleder ki bu rivayet daha doğru görünmektedir.

Hacı Giray'ın Kırım Hanlığı'nı ne zaman ele geçirdiği kesin olarak bilinmemek-